

JURISTA VĀRDS

Una lex — una iustitia omnibus

7. OKTOBRIS 2008

Nr. 38 (543)

Cerīgi jaunumi tiesu praksē:
prasības nodrošināšana komercstrīdos

Diskusija par Kopienu tiesību
aspektiem nacionālajās tiesās

Zinātnes zvaigznājā jauni spīdekļi

Juristu skola jauniešiem

Trešo personu tiesisko interešu
aizstāvība būvniecības procesā

Vadlīnijas Konkurences likuma
13. panta otrās daļas piemērošanai

Eiropas tiesībsarga vizīte Latvijā

Daimārs Škutāns:

**Notiek prāvnieku
procesuālā līdzsvara
atjaunošana**

Skaidrojumi. Viedokļi

Cerīgi jaunumi tiesu praksē: prasības nodrošināšana komercstrīdos

Vēl nesen ar komersantu naudas līdzekļu apķīlājumu prasības nodrošināšanas kārtībā varēja izputināt pat saimnieciski spēcīgākos komersantus, bet jācer, ka šobrīd šāda situācija vairs nav sagaidāma.

LL.M DAIMĀRS ŠKUTĀNS,
(Kembridžas universitāte),
zvērīnātu advokātu biroja
"Spilbridge" advokāts

Foto: Boriss Koljcsņikova, "LV"

Pēdējie pāris mēneši ir bijuši vēsturisku izmaiņu laiks tiesu praksē prasības nodrošināšanas jautājumos komercstrīdos. Vēl pavisam nesen Latvijas juristu saimes uzmanība tika pievērsta vairākām neskaidrībām prasības nodrošināšanas jautājumu izlemšanā tiesu praksē,¹ bet pēdējo mēnešu Augstākās tiesas nolēmumi, šķiet, ir kļiedējuši daudzas neskaidrības, veicinot prasības nodrošināšanas jautājumu ievirzi daudz saprātīgākā gultnē. Ir sperts liels solis prāvnieku procesuālā līdzsvara atjaunošanai. Šī praktiskā komentāra mērķis ir informēt plašāku Latvijas juristu loku par šiem Augstākās tiesas nolēmumiem, lai veicinātu jaunās tiesu prakses nostiprināšanos, kā arī īsumā skaidrot atsevišķus jautājumus, kuros tiesu prakse arvien spītīgi pieturas grūti paredzamam un kopumā visai nesaprātīgam kursam, kas būtu maināms.

1. Prasības nodrošināšanas mērķis nav komersanta saimnieciskās darbības aprūtināšana vai kavēšana, un nesamērīgu prasības nodrošinājuma līdzekļu piemērošana nav pieļaujama.

1.1. Vairums praktiķu zinās teikt, ka viens no visefektīvākajiem strīdu risināšanas paņēmieniem Latvijas komercstrīdos līdz šim bija prasības nodrošinājuma panākšana. Bija ierasts, ka tiesa nodrošināja visabsurdākās prasības pat par vairākiem miljoniem, nereti piemērojot teju vai visus iespējamus prasības nodrošinājuma līdzekļus. Turīgu komersantu strīdos tas nozīmēja, ka prasītājs parasti vēlējās apķīlāt visus atbildētāja naudas līdzekļus, kā arī visu kustamo mantu un nekustamos īpašumus.

1.2. Ir tiesu izpildītāji, kas uzskata, ka lēmums, ar kuru nodrošināta prasība, nav pilnīgi izpildīts, iekams tiesu izpildītāja depozīta kontā nav

saņemta visa naudas summa, līdz kurai sniedzas prasības nodrošinājums. Nav grūti iedomāties, ka šādas pieejas rezultātā lēmums, ar kuru nodrošināta prasība par prāvām naudas summām, reti kad var tikt izpildīts, jo tikai retam komersantam ir pa spēkam sarūpēt miljonus, ko nodot tiesu izpildītājam apķīlāšanai. Līdz ar to komersantiem parasti nācās saskarties ar situāciju, kad visi sūri nopelnītie naudas līdzekļi tiek apķīlāti, bet tie tik un tā ir mazāki par summu, līdz kurai sniedzas prasības nodrošinājums, un šādos apstākļos tiesu izpildītājs turpina apķīlāt visu atbildētāja mantu, ko vien var atrast. Tādējādi papildus apķīlātajiem naudas līdzekļiem tiesu izpildītāji nereti ir apķīlājuši arī atbildētāja mantu, kuras tirgus vērtība ir daudz lielāka par summu, līdz kurai sniedzas prasības nodrošinājums, šādu savu rīcību pamatojot ar to, ka likums neuzliekot

tiesu izpildītājam par pienākumu vērtēt mantu, kas tiek apķīlāta prasības nodrošinājuma izpildes ietvaros.

1.3. Arī tad, kad pats parādnieks tiesu izpildītājam iesniedz pierādījumus, ka ar piemērotajiem piespiedu izpildes līdzekļiem ir pārsniegta summa, līdz kurai sniedzas prasības nodrošinājums, tiesu izpildītāji mēdz atteikties atcelt pārmērīgi piemērotos piespiedu izpildes līdzekļus. Dabiski, ka prasītāju šāda situācija apmierina, jo faktiski tiek apķīlāta atbildētāja manta par ievērojami lielāku summu nekā tiesas lēmumā norādītā summa, līdz kurai sniedzas prasības nodrošinājums. Šādu situāciju saglabājoties, faktiski zūd jēga tiesas lēmumā noteikt summu, līdz kurai sniedzas prasības nodrošinājums, jo pie lēmuma izpildes šo summu tiesu izpildītājs vienmēr var pārsniegt.

1.4. Jādomā, ka tiesa, kas nodrošina prasību, nevar skaidri zināt, kāda

Skaidrojumi. Viedokļi

ir vērtība parādnieka mantai, uz kuru tiek vērstas prasības nodrošinājums, tāpēc likums atstāj mantas novērtēšanu tiesu izpildītāja kompetencē, kas izpildu darbības ir ierobežots ar tiesas noteikto summu, līdz kurai sniedzas prasības nodrošinājums, taču izrādās, ka tā nav. Vismaz Kurzemes apgabaltiesa kā apelācijas instance, šķiet, uzskata, ka tiesu izpildītājam tiesām nav jāveic parādnieka mantas novērtēšana prasības nodrošinājuma izpildē.²

1.5. Var piekrist tiesas lēmumā norādītajam, ka "tiesu izpildītājs nav tiesīgs interpretēt pēc saviem ieska- tiem tiesneša lēmumu un brīvi izvē- lēties, kādi prasības nodrošinājuma līdzekļi tiek piemēroti, bet kādi tiek atcelti", bet no tiesu izpildītāja nemaz netiek sagaidīta prasības nodrošinā- juma līdzekļu atcelšana. Protams, tā ir tiesas prerogāta. Tā vietā no tiesu izpildītāja būtu saprātīgi sagaidīt, ka tiesu izpildītājs atturas no turpmāku piespiedu izpildu līdzekļu piemēro- šanas, ja apķīlātās naudas un mantas kopējā vērtība jau ir sasniegusi tiesas lēmumā noteikto summu, līdz kurai sniedzas tiesas noteiktais prasības nodrošinājums. Piemēram, ja tiesas noteiktā summa, līdz kurai sniedzas prasības nodrošinājums, ir Ls 1000 un tiesu izpildītājs jau ir apķīlājis parād- nieka naudas līdzekļus Ls 900 apmērā, kā arī tiesu izpildītājam ir zināms, ka attiecībā uz parādnieka nekustamo īpašumu miljonu vērtībā ir ierakstīta ķīlas tiesības atzīme par Ls 1000, vai tiesām tiesu izpildītājam būtu pamats uzskatīt, ka tiesas lēmums arvien nav izpildīts un jāķeras klāt arī atbildētāja kustamās mantas apķīlāšanai? Diemžēl praksē ir pierādījies, ka tieši tā tiesu izpildītāji arī mēdz rīkoties.

1.6. Šādos necivilizētos tiesas lēmumu izpildes apstākļos tieši laikā nāk trīs neseni Augstākās tiesas Civil- lietu tiesu palātas nolēmumi, kuros atzīts tālāk minētais.

1.7. Pirmkārt, atbildētāja naudas līdzekļu apķīlāšana apstākļos, kad atbildētājam prasības nodrošinājuma apmērā ir manta, ir nesamērīgs nodro- šinājuma līdzeklis, kas tieši otrādi var tikai kavēt uzņēmuma komerciālo darbību, kas nevar būt prasības nodro- šinājuma mērķis.³

1.8. Otrkārt, izlemjot jautājumu par prasības nodrošinājuma atcel- šanu, tiesai ir jāvērtē, vai uzņēmuma mantas un naudas līdzekļu apķīlājums ilgstošā laikā jau pats par sevi nerada

sprieduma izpildes apdraudējumu, tas ir, nenoved uzņēmumu līdz saimnieciskās darbības pārtraukšanai.⁴ Tāpat tiesai ir jāvērtē, vai ar viena prasības nodrošinājuma līdzekļa izpildi (pie- mēram, ķīlas tiesības atzīmes ierak- stīšanu zemesgrāmatā) prasība jau pilnībā netiek nodrošināta.⁵

1.9. Lai arī Augstākā tiesa jau iepriekš bija lēmusi, ka nav pamatota prasības nodrošinājuma uzlikšana vai- rākiem objektiem, ja prasības nodro- šinājuma summu nodrošina viens no tiem,⁶ minētie trīs Augstākās tiesas nolēmumi ir spēcīgāks pēdējā laika signāls visiem prasītājiem, kas ir iecerē- juši izmantot prasības nodrošinājuma institūtu savu saimniecisko oponentu darbības kavēšanai vai pat saimnieciskai iznīcināšanai, tādējādi mudinot oponentu piekāpties strīdā pēc būtības. Jādomā, ka ar šiem Augstākās tiesas lēmumiem pietiks, lai tiesas turpmāk daudz nopietnāk attiektos pret komer- santu naudas līdzekļu apķīlāšanu pra- sības nodrošināšanas kārtībā. Ir pēdē- jais laiks atbrīvoties no iesīkstējušās vienaldzības pret atbildētāja izredzēm turpināt saimniecisko darbību kaut vai līdz prāvas beigām, visiem atbildē- tāja naudas līdzekļiem esot apķīlātiem prāvas laikā. Tieši attieksmes maiņa pret atbildētāja naudas līdzekļu apķī- lājumu prāvas laikā ir apstākļi, kurš piešķir Augstākās tiesas nolēmumiem vēsturiska pavērsiena raksturu, kas nāk pēdējā brīdī, jo līdzšinējā izpratne par prasības nodrošināšanu jau tā ir radi- jusi katastrofālas saimnieciskas sekas vairākiem uzņēmumiem Latvijā.

1.10. Par pozitīvu piemēru izmaiņu sākumam tiesu praksē ir minams nesens Kurzemes apgabaltiesas nolēmums, kurā tiesnese B. Ķeire atzinusi, ka uzņēmuma naudas līdzekļu apķīlājums apstākļos, kad uzņēmumam ir manta prasības nodrošinājuma apmērā, ir nesamērīgs prasības nodrošinājuma līdzeklis, kas kavē uzņēmuma saimniecisko darbību, jo bez naudas līdzekļiem nav iespējama uzņēmuma komerciālā darbība, un tas var novest pie uzņēmuma maksātne- spējas, kas nav prasības nodrošinājuma mērķis.⁷ Arī citā lietā nesen taisīts satu- riski līdzīgs nolēmums.⁸

2. Lēmums par prasības nodro- šinājuma atcelšanu stājas spēkā un ir izpildāms nekavējoties arī tad, ja tas ir pārsūdzams.

2.1. Vēl viena pozitīva tendence jaunākajā tiesu praksē ir tāda, ka pirmās instances tiesas lēmums, ar

kuru ir atcelts prasības nodrošinājums, stājas spēkā un ir izpildāms nekavējo- ties, neraugoties uz to, ka tas ir pārsū- dzams apelācijas instances tiesā.

2.2. Šādi jau divas reizes ir lēmusi Kurzemes apgabaltiesa,⁹ un vienā no gadījumiem Augstākā tiesa šādu lēmumu jau ir atstājusi spēkā,¹⁰ kamēr otrā gadījumā blakus sūdzības vēl gaida savu kārtu izskatīšanai Augstākajā tiesā.

2.3. Jādomā, ka šāds CPL iztulko- jums atzīstams par saprātīgu. Reiz jau ticis atzīmēts, ka attiecībā uz laiku, kad stājas spēkā lēmums, ar kuru nodroši- nāta prasība, un lēmums, ar kuru atcelts prasības nodrošinājums, ir loģiski un pamatoti piemērot identiskus notei- kumus. Ja reiz CPL 142. panta 1. daļa paredz, ka nekāda blakus sūdzība par lēmumu, ar kuru nodrošināta prasība, neaptur tā izpildi, tad arī blakus sūdzībai par lēmumu, ar kuru atcelts prasības nodrošinājums, nevajadzētu apturēt šāda lēmuma izpildi.¹¹

2.4. Tiesai ir jābūt tiesībām noteikt, ka lēmums, ar kuru atcelts prasības nodrošinājums, stājas spēkā un ir izpildāms nekavējoties, jo dažkārt no lietas apstākļiem var būt redzams, ka prasības nodrošinājums atbildētāju jau ir tik tālu novārdzinājis, ka kavēšanās šāda lēmuma izpildē var maksāt atbildētājam visu saimniecisko darbību kā tādu, kas nav prasības nodrošināšanas mērķis.

3. Prasības apmierināšanas iespēja- mības izvērtēšana un iespējamo atbil- dētāja zaudējumu nodrošināšana kā lie- lākais klupšanas akmens tiesu praksē.

Prasības apmierināšanas iespējamības un juridiskā pamatojuma izvērtēšana

3.1. Viens no lielākajiem klup- šanas akmeņiem tiesu praksē prasības nodrošināšanas jautājumos arvien ir prasības apmierināšanas iespējamības vērtēšana un laiks, kad tiesa ir tiesīga uzdot prasītājam nodrošināt zaudē- jumus, kas atbildētājam varētu rasties sakarā ar prasības nodrošināšanu, iemaksājot noteiktu naudas summu tiesu izpildītāja depozīta kontā.

3.2. Attiecībā uz nepieciešamību izvērtēt prasības apmierināšanas iespējamību, izlemjot prasības nodro- šināšanas jautājumus, tiesu prakse arvien nav vienveidīga. Ir vairāki tiesu nolēmumi, tajā skaitā arī Augstākās tiesas nolēmumi, kas mudina domāt, ka tiesas ir tiesīgas atteikties izvērtēt prasības apmierināšanas iespējamību,

lemjot ar prasības nodrošināšanu saistītos jautājumus. Tā, piemēram, izlemjot jautājumu par prasības nodrošinājuma atcelšanu, Kurzemes apgabaltiesa nesen nolēma, ka "atbildētājs nevar pieprasīt tiesu vērtēt prasības pamatotību pēc būtības, jo to tiesa var darīt, skatot lietu pēc būtības".¹²

3.3. Tajā pašā laikā ir arī tādi Augstākās tiesas nolēmumi, atbilstoši kuriem prasības apmierināšanas iespējama un prasības formāli juridiskais pamatojums ir vērtējams, izlemjot jautājumus saistībā ar prasības nodrošināšanu.¹³

3.4. Acīmredzot viendabīgas tiesu prakses izveidošanai šajā jautājumā var līdzēt attiecīgi vienveidīgas judikatūras veidošanās pašā Augstākajā tiesā, lai lietas dalībniekiem turpmāk būtu skaidrs, vai prasības formāli juridiskajam pamatojumam un prasības apmierināšanas iespējama ir tiesiska nozīme prasības nodrošināšanas jautājumu izlemšanā. Vēl viens veids, kādā risināt šīs neskaidrības, būtu attiecīgi grozījumi Civilprocesa likumā.

3.5. Būtu tikai saprātīgi, ka tiesa vienmēr ir tiesīga izvērtēt prasības formāli juridisko pamatojumu un pirmsskietamo prasības apmierināšanas iespējama, izlemjot jautājumus saistībā ar prasības nodrošināšanu, un it īpaši jau tajos gadījumos, kad tiesa nav uzdevusi prasītājam nodrošināt zaudējumus, kas atbildētājam varētu rasties sakarā ar prasības nodrošināšanu. Viens no iemesliem šādai pieejai ir tas, ka katra diena, kas nodzīvota ar prasības nodrošinājumu, parasti atbildētājam rada zaudējumus. Vēl jo vairāk arī tādēļ, ka pēdējā laikā ir parādījusies tendence ar cesijas līgumu palīdzību par prasītājiem izmantot "tukšas" kapitālsabiedrības, kuras prasības noraidīšanas gadījumā nebūs spējīgas kompensēt atbildētājam radītos zaudējumus, un tas parasti ir acīmredzams jau tiesvedības laikā.

3.6. Diez vai par saprātīgu var atzīt parasti izmantojamo pretargumentu, ka tiesa jau prasības pieteikuma pieņemšanas stadijā lemj par pirmsskietamo prasības apmierināšanas iespējama, jo parasti tiesas šādu pirmsskietamības pārbaudi nemaz neveic, un tikai pēc tam, kad atbildētājam ir bijusi iespēja paust savu redzējumu par celtu prasību, tiesa var jau objektīvāk novērtēt lietas apstākļus un prasības izredzes.

3.7. Ja lietas apstākļi tiesai sāk raisīt dibinātas šaubas par prasības izredzēm, būtu tikai taisnīgi, ka tiesa šo iemeslu dēļ pārskata arī prasības

nodrošināšanas nepieciešamību, jo, pastāvot dibinātām šaubām par prasības apmierināšanas iespējama, šādas prasības nodrošināšanas nepieciešamība arī kļūst apšaubāma.

Atbildētāja iespējamo zaudējumu nodrošināšana

3.8. Jādomā, ka tikai ar grozījumu pieņemšanu Civilprocesa likumā būtu iespējams mainīt esošo tiesu praksi iespējamo atbildētāja zaudējumu nodrošināšanas jautājumos. No vairākiem Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas nolēmumiem šajos jautājumos ir skaidrs, ka šobrīd CPL 140. pants tiek iztulkots tādējādi, ka jautājums par zaudējumu nodrošināšanu ir izlemjams tikai vienlaikus ar pašu prasības nodrošināšanu, t. i., kad tiek lemts, vai nodrošināt prasību vai atstāt to nenodrošinātu, un vēlāk jautājums par zaudējumu nodrošināšanu vairs nevar būt lemjams.¹⁴ Šādi Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta lēmusi arī pavisam nesen.¹⁵

3.9. Šāds tiesas ierobežojums laikā ir nesaprātīgs, jo, kā jau minēts iepriekš, pēdējā laikā parādījusies tendence par prasītājiem izmantot "tukšas" kapitālsabiedrības, kurām prasības noraidīšanas gadījumā nav ko zaudēt. Turklāt viltīgs prasītājs, kas ar frivolās prasības un prasības nodrošināšanas institūta palīdzību vēlas kārtot rēķinus ar oponentu, apzināsies, ka tikai zaudētas prāvas rezultātā no prasītāja var tikt prasīta zaudējumu atlīdzība, un šādam prasītājam vienmēr ir iespējas izvairīties no šādas situācijas, gluži vienkārši vairs nenākot uz tiesu, kā rezultātā prasība tiek atstāta bez izskatīšanas, nevis noraidīta. Zaudējumi atbildētājam ir nodarīti, bet izredzes vērsties pret prasītāju par šo zaudējumu kompensēšanu nav spožas, jo prasība nav tikusi noraidīta kā nepamatota, bet tikai atstāta bez izskatīšanas, kā arī nereti šādiem prasītājiem nemaz nav mantas, uz kuru vērst piedziņu.

3.10. Nav saprotams, kāpēc tiesnesim, kam rodas dibinātas aizdomas par šādām sekām, būtu jāliedz iespēja uzdot prasītājam nodrošināt iespējamos atbildētāja zaudējumus jebkurā procesa stadijā. Par saprātīgu būtu atzīstams tāds regulējums, kad gadījumā, ja zaudējumi netiek nodrošināti tiesas noteiktajā termiņā, lēmums par prasības nodrošināšanu zaudē spēku, un ir veicams lēmuma izpildes pagrieziena. Jautājums par atbildētāja iespējamo zaudējumu nodrošināšanu ir kļuvis tik aktuāls, bet tā esošais risinājums tiesu praksē tik neapmierinošs,

ka tas ar Civilprocesa likuma grozījumu palīdzību būtu steidzami ieviežams saprātīgākā gultnē.

Secinājumi

Ir sperts liels solis prāvnieku procesuālā līdzsvara atjaunošanai. Vēl nesen ar komersantu naudas līdzekļu apķilājumu prasības nodrošināšanas kārtībā varēja izputināt pat saimnieciski spēcīgākos komersantus, bet jācer, ka šobrīd šāda situācija vairs nav sagaidāma. Augstākās tiesas nolēmumiem šajos jautājumos būtu jābūt pietiekami spēcīgam signālam attiecīgo izmaiņu ieviešanai arī zemāku instanču tiesu darbā.

Tomēr atsevišķos prasības nodrošināšanas jautājumos arvien saglabājas neskaidrība. Jautājumā par prasības formāli juridiskā pamatojuma un prasības apmierināšanas pirmsskietamības tiesisko nozīmi skaidrības ieviešanai var arī nebūt nepieciešamas izmaiņas likumā, sagaidot no Augstākās tiesas rīcību vienveidīgas prakses veidošanā, bet jautājumā par iespējamo atbildētāja zaudējumu nodrošināšanu ir skaidrs, ka Augstākā tiesa savu viedokli ir paudusi, un labākas tiesu prakses veidošanai, visticamāk, ir nepieciešamas izmaiņas likumā. ■

¹ Čakste-Rāzna E., Skutāns D. Prasības nodrošinājuma bistamā daba likumā un tiesu praksē. Jurista Vārds, 17.06.2008., Nr. 23(528).

² Kurzemes apgabaltiesas 2008. gada 17. jūnija lēmums civillietā Nr. C40082808 (nav publicēts).

³ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2008. gada 12. jūnija lēmums civillietā Nr. C02064106 (PAC-1442) (nav publicēts); Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2008. gada 17. jūnija lēmums civillietā Nr. C02064006 (PAC-1388) (nav publicēts).

⁴ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2008. gada 17. jūnija lēmums civillietā Nr. C02061806 (PAC-1253) (nav publicēts).

⁵ Turpat.

⁶ Tiesu prakses apkopojums, Augstākā tiesa 2006./2007. gadā "Apelācijas un kasācijas instances tiesu prakse blakus sūdzību izskatīšanā par tiesu lēmumiem", 11. lpp., publicēts: www.cai.gov.lv

⁷ Kurzemes apgabaltiesas 2008. gada 4. aprīļa lēmums civillietā Nr. C02064006 (nav publicēts).

⁸ Kurzemes apgabaltiesas 2008. gada 25. augusta lēmums civillietā Nr. C02061806 (nav publicēts).

⁹ Kurzemes apgabaltiesas 2008. gada 4. aprīļa lēmums civillietā Nr. C02064006 (nav publicēts); Kurzemes apgabaltiesas 2008. gada 25. augusta lēmums civillietā Nr. C02061806 (nav publicēts).

¹⁰ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2008. gada 17. jūnija lēmums civillietā Nr. C02064006 (PAC-1388) (nav publicēts).

¹¹ Čakste-Rāzna E., Skutāns D. Prasības nodrošinājuma bistamā daba likumā un tiesu praksē. Jurista Vārds, 17.06.2008., Nr. 23(528).

¹² Kurzemes apgabaltiesas 2008. gada 25. augusta lēmums civillietā Nr. C02061806 (nav publicēts).

¹³ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2004. gada 3. septembra lēmums civillietā Nr. PAC-1106; Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2006. gada 26. oktobra lēmums civillietā Nr. PAC-1858.

¹⁴ Sk. piem.: Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2007. gada 23. oktobra lēmums civillietā Nr. PAC-1621 (nav publicēts).

¹⁵ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2008. gada 12. jūnija lēmums civillietā Nr. C02064106 (PAC-1442) (nav publicēts).